

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ**

Београд,
29. октобар 2015. године

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду од 26. октобра 2015. године одређена је комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **Уроша Новаковића**, мастер правника, под насловом „**Право на поштовање породичног живота**“, у саставу: **др Марина Јањић Комар**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, **др Бранко Ракић**, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду и **др Радоје Кораћ**, редовни професор Правног факултета Универзитета Црне Горе.

Након што је пажљиво и детаљно прегледала докторску дисертацију, Комисија има задовољство и част да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесе следећи

РЕФЕРАТ
о завршеној докторској дисертацији

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Урош Новаковић је рођен 8. јануара 1981. године у Београду. Основну школу „Стеван Синђелић“ у Београду уписао је 1988. године и завршио је 1996. године са одличним успехом (5.00). Шесту београдску гимназију, природно-математички смер, уписао је 1996. године и завршио је са одличним успехом 2000. године (просечна оцена 4.74).

Основне студије на Правном факултету Универзитета у Београду уписао је као редован студент школске 2000/2001. године и дипломирао марта 2005. године са просечном оценом 9,52.

На Правном факултету Универзитета у Београду уписао је школске 2007/2008. године и мастер академске студије права, Грађанско-правни модул, подмодул Права детета, које је завршио одбраном мастер рада под насловом: „Насиље у породици у законодавствима држава некадашње СФРЈ“ са највишом оценом маја 2009. године. Током ових студија положио је испите из обавезног предмета Нови и реформисани институти породичног права и из изборних предмета Медијација и Насиље у породици. У школској 2009/2010. години уписао је докторске академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду (Грађанскоправна ужа научна област).

У априлу 2010. године положио је испит из предмета Методи научноистраживачког рада и вештине, а у мају 2011. године испите из обавезних предмета у оквиру првог усменог докторског испита (Општи део грађанског права, Наследно право и Породично право). У оквиру другог усменог докторског испита, у мају 2014. године, положио је испите из изборних предмета (Права детета и Процесно право Европске уније). Семинарски рад на тему „Лични односи детета и родитеља који не врши родитељско право након развода брака или престанка заједнице живота родитеља“ одбранио је у новембру 2014. године. Пројекат докторске дисертације успешно је одбранио у фебруару 2015. године пред комисијом у саставу: проф. др Марина Јањић Комар, проф. др Слободан Панов и проф. др Марко Ђурђевић.

За време факултетског школовања био је награђиван стипендијама: градоначелника града Београда, Министарства просвете и спорта Републике Србије, Универзитета у Београду.

Током 2005. и 2006. године био је запослен у Управи града Београда, Секретаријат за образовање. Од октобра 2007. године запослен је на Правном факултету Универзитета у Београду као сарадник у настави за предмет Породично право, док је у децембру 2009. године изабран у звање асистента за исти предмет.

Од децембра 2007. године до маја 2012. године обављао је дужност секретара Општег семинара Правног факултета и руководио програмом волонтирања у Народној канцеларији председника Републике за Правни факултет у Београду. Током 2011. и 2012. године био је члан радне групе за формирање Музеја Правног факултета Универзитета у Београду, а од децембра 2012. године до априла 2013. године био је члан акредитационе комисије Правног факултета.

У циљу прикупљања литературе и израде докторске дисертације у јулу 2014. године боравио је на Институту за упоредно право у Хамбургу (*Max Planck Institute für ausländisches und internationales Privatrecht studies in Hamburg*), а циљу прикупљања литературе за докторску дисертацију у мају 2012. године на Правном факултету Универзитета у Тибингену, Немачка (*Eberhard Karls University Tübingen*).

Учествовао је на више научних скупова као што су: међународна конференција „Копаоничка школа природног права“ (децембар 2006, 2008, 2009, 2011, 2013. године); конференција „*Breaking the Link Between Mental Health and Labour Exclusion in Europe*“ (мај 2012. године, Брисел); регионална конференција „Трансформација резиденцијалних установа дечије заштите“ (мај 2011. године, Београд); „*Introduction into European Union Law*“ (септембар 2005. године, Правни факултет у Београду); „*Introduction in the Legal System of the United States*“ (октобар-децембар 2004. године, Правни факултет у Београду); „*Multilateral Diplomacy*“ (мај 2004. године, Београд, Министарство иностраних послова СЦГ); као и у раду и организацији многих конференција, предавања и семинара на Правном факултету Универзитета у Београду.

Од 2011. године учествује на пројекту Министарства науке Републике Србије и Правног факултета у Београду „Изазови имплементације европских стандарда у правни систем Србије“, а од 2009. године је учесник пројекта „Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ - правни, економски, политички и социолошки аспекти“ на Правном факултету у Београду. Од јуна до

октобра 2010. године био је сарадник-консултант на пројекту Министарства рада и социјалне политике Републике Србије и УНИЦЕФА „Формирање Фонда за помоћ породицама са децом са сметњама у развоју“. У јуну 2007. године у Министарству рада и социјалне политике Републике Србије обавио је истраживање на тему Јединственог личног регистра усвојења који је уведен новим Породичним законом Србије из 2005. године. Априла 2006. године додељена му је стипендија Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије за младе таленте и њихово укључивање у научноистраживачке и развојне пројекте које финансира Министарство. Том приликом распоређен је као истраживач-стипендиста у Институт за упоредно право где је ангажован на пројекту „Право СЦГ и међународне судске институције“. Након запослења на Правном факултету наставља да ради на пројекту „Право Србије и међународне судске институције“.

Говори, чита и пише енглески и руски језик.

Кандидат Урош Новаковић је до сада објавио више научних радова:

1. „Социолошки и правни аспекти личних односа детета и родитеља који не врши родитељско право након развода брака или престанка заједнице живота родитеља“, Српска политичка мисао, vol. 48, бр. 2/2015, стр. 295-311.
2. „Вршење родитељског права, преношење родитељског права и лични односи детета, сродника и блиских особа у немачком, француском, руском и ирском праву“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 1, 2014, стр. 223-235.
3. „Развој права детета у међународном праву током XX века“, Зборник радова са конференције „Владавина права“, Источно Сарајево 2014, стр. 272-285.
4. „Одлуке Европског суда за људска права против Србије у вези са вршењем родитељског права и односима родитеља и деце“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 1, 2013, стр. 235-255;
5. „Обим контакта између детета и родитеља који не врши родитељско право“, *Правни живот* 10/2013, стр. 185-205.
6. „Право детета на добијање и размену информација и заштита детета од штетних информација“, *Правни живот* бр. 10/2012, стр. 155-172.
7. „Лишење пословне способности у одлукама Европског суда за људска права“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига 2, 2012, стр. 285-302;
8. „Право детета на изражавање мишљења“, Зборник радова са конференције „Права детета и равноправност полова - између нормативног и стварног“, Источно Сарајево 2012, стр. 183-199.
9. „*Joint custody* у упоредном праву“, Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, књига I, 2011, стр. 260-270;
10. „Старатељство за посебне случајеве“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2010, стр. 187-212;

11. „Други случајеви привременог старатељства“, *Правни живот* 10/2010, стр. 227-243;
12. „Чланови породице код института насиља у породици у законодавствима држава некадашње СФРЈ“, *Правни живот* 10/2009, стр. 1077-1092;
13. „Дејства брака на личне односе супружника у шеријатском праву“, *Правни живот* 10/2008, стр. 501-517;
14. „Јединствени лични регистар усвојења у Породичном закону Србије“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2007, стр. 202-222;
15. „Право на поштовање породичног живота у пракси Европског суда за људска права“, *Страни правни живот* 3/2007, стр. 174-194;

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 27. априла 2015. године одобрило је кандидату Урошу Новаковићу израду докторске дисертације под насловом „Право на поштовање породичног живота“ и за ментора му одредило др Марину Јањић Комар, редовног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

Докторска дисертација Уроша Новаковића написана је на 511 страница текста А4 формата (ћирилично писмо, фонт *Times New Roman*, величина фонта 12, проред 1,5 ред) не рачунајући насловну страну, резиме, садржај и списак литературе, и у свему је усклађена са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације.

Дисертација је израђена на основу проучавања грађе која обухвата 361 библиографску јединицу, домаће и стране прописе и друге документе, као и бројне релевантне пресуде. Грађа коришћена за израду докторске дисертације писана је на српском, енглеском, руском и немачком језику. Текст дисертације је подељен на 11 целина: увод, девет глава и закључак.

II Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације је право на поштовање породичног живота, које спада у нова, савремена породична права, породична и људска права треће генерације. Право на поштовање породичног живота јесте, пре свега, право предвиђено на европском правном подручју и то Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода (Европска конвенција о људским правима или Конвенција). Пресуде Европског суда за људска права, као органа који има надлежност да тумачи Конвенцију представљају основни извор за теоријски појам права на поштовање породичног живота. Право на поштовање породичног живота представља пре свега људско право, али не право сваког човека, већ искључиво право члана породице.

У складу са појмовним одређењем овог права, кандидат прво разматра појмове породице и породичног живота. У самом одређењу права на поштовање породичног живота, породични живот заузима централно место. Да је реч о праву

на породични живот, могло би се говорити о искључивом људском праву члана породице као појединца, као што је то право на закључење брака, право на развод брака, право на вршење родитељског права, право на контакт са дететом, право детета на образовање, право супружника на поделу заједничке имовине стечене у браку, право сродника на издржавање од стране другог сродника. Међутим, како кандидат истиче, кључна одредница за појмовно одређење права на поштовање породичног живота, оличена је у термину „поштовање“. На тај начин мења се и сама суштина овог права које постаје, не искључиво право индивидуалног члана породице, већ право на заштиту (поштовање) породичног живота, тачније право на заштиту породичног односа. Реч је, не о заштити било ког породичног односа, већ породичног односа који има карактер породичног живота, односа који се у одређеном дужем периоду времена одвија између чланова породице.

Право на поштовање породичног живота као право члана породице није изоловано од породичних односа (породичног живота) и тиме је признат значај породице као сплета међусобних односа (породичног живота). Управо термин „поштовање“ говори да се штити право члана породице које постоји у оквиру већ успостављеног породичног односа. На тај начин је у једном савременом породичном праву „помирен“ сукоб између колективног и индивидуалног, између људског права и колективног интереса породице у породичном праву. Код предмета истраживања, није реч о праву на право, већ о праву на заштиту породичног односа. Са једне стране, пружа се заштита субјективног права члана породице, а са друге стране се признаје специфичност и потреба заштите породице као заједнице појединаца, посебно у случају мешања јавних власти у породичне односе. Може се закључити да је реч пре свега о праву члана породице, али и праву породице на заштиту од мешања државе и јавних власти, као и свих других особа.

У оквиру појма породичног живота, намеће се појам „породице“, тачније чланова породице, као доминантан за одређивање који субјекти се могу јавити као титулари права на поштовање породичног живота, што је један од основних *циљева* дисертације.

Након анализе основних сегмената права на поштовање породичног живота, кандидат прелази на синтезу теоријског појма, имајући у виду које све породичне односе ово право обухвата. За то неопходну и суштинску грађу пружају, али и уједно и отежавају задатак, пресуде Европског суда за људска права. У складу са значајем који Европски суд за људска права има на појмовно (теоријско) одређење права на поштовање породичног живота, његове пресуде су основни извор(и) за теоријску концепцију права на поштовање породичног живота.

Имајући у виду чињеницу да се појмови „породични живот“ и „породично право“ разликују, намеће се захтев да се утврди који институти породичног права (као система норми позитивног права) могу бити предмет заштите путем права на поштовање породичног живота као једног од субјективних породичних права. Два питања су се издвојила као суштинска за разматрање права на поштовање породичног живота, као права члана породице које може бити повређено: *настанак* и *престанак* права на поштовање породичног живота. Кандидат наводи да централни однос код права на поштовање породичног живота јесте однос између детета и родитеља. Тачније, дете је у центру свих односа који конституишу право

на поштовање породичног живота. Посматрајући родитеље, према редовном току ствари, право на поштовање породичног живота у брачној породици настаје рођењем детета. Различно је када је у питању ванбрачно дете. Када се посматра мајка детета, право на поштовање породичног живота настаје рођењем детета (*Marckx против Белгије*), док се на страни ванбрачног оца тражи постојање додатних услова за настанак права на поштовање породичног живота. Право на поштовање породичног живота може престати у случају пунолетства детета, усвојења детета, давања детета на хранитељство, лишења родитељског права, анонимног порођаја. Сви ови случајеви, уједно, представљају и могући начин успостављања права на поштовање породичног живота детета и права на поштовање породичног живота других особа - хранитеља, усвојитеља, крвних сродника. Право на поштовање породичног живота између детета и браће и сестара настаје рођењем брата или сестре, а престаје пунолетством брата или сестре, усвојењем брата/сестре од стране различитих усвојитеља. Право на поштовање породичног живота између детета и других сродника настаје њиховим заједничким животом а престаје усвојењем, пунолетством детета и престанком права на контакт сродника са дететом.

Циљ докторске дисертације који је поставио кандидат Урош Новаковић јесте теоријско уобличавање права на поштовање породичног живота, што је задатак који је имао одређену тежину. Наиме, флуидност два појма који су у основи права на поштовање породичног живота - породице, и посебно, породичног живота, не дају чврсте основе за теоријско дефинисање овог права. Пре свега из праксе Европског суда за људска права извлаче се аргументи за и против дефинисања породице. Најпре, породични живот, а у савремено доба и породица, опиру се стриктном дефинисању и постојању образаца. На тај начин поставља се питање могућности постизања научне концепције права на поштовање породичног живота, али како то обично и бива у научним истраживањима, оно што је извесно и очигледно, не нагони нити на питања, нити на давање одговора на иста. И сам извор права на поштовање породичног живота, Европска конвенција о људским правима не говори много о овом праву. Исто чини и њен интерпретатор, Европски суд за људска права, који не даје дефиницију породице и константно шири поље постојања породичног живота и чланова породице, тиме поново, проширујући појам права на поштовање породичног живота. Циљ истраживања кандидат је пронашао у кодификовању права на поштовање породичног живота и елиминисању оних породичних односа (института) који не могу нити у садашњем, нити у будућем времену бити предмет заштите путем овог права.

Број представки које се подносе Европском суду за људска права говори о значају ове институције за националне правне системе и грађане свих држава чланица Савета Европе. За разлику од решења националних правних система који само начелно предвиђају право на поштовање породичног живота, уколико појединац сматра да му је ово право, предвиђено Конвенцијом, повређено, може се обратити ЕСЉП. Одлука суда обавезује домаћу државу и захтева да у будућим случајевима не дође до повреде овог права. Велики број представки пред Европским судом за људска права против државе Србије говори у прилог дефинисању права на поштовање породичног живота у оквиру члана 8. Конвенције. Систематизација и анализа пресуда ЕСЉП као и теоријско уобличавање права на

поштовање породичног живота, има за задатак два циља корисна домаћој научној и стручној јавности. Најпре, сведочи у ком делу су наши судови у обавези да се држе правила успостављених пресудама Европског суда за људска права поводом права на поштовање породичног живота. Тиме се отклањају могућности за нове повреде права на поштовање породичног живота и укидања пресуда пред ЕСЉП. Потом, указује се законодавству и теорији која решења домаћег породичног права нису у складу са Конвенцијом, те захтевају измене или изворну регулацију датих института породичног права.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат Урош Новаковић поставио је истраживање на пет главних, базних и више споредних радних хипотеза, које је испитао са циљем да утврди њихову утемељеност, односно основаност и ваљаност.

Прва базна хипотеза је да право на поштовање породичног живота садржи као конститутивни елемент постојање породичног живота. Без постојања породичног живота не постоји ни право на поштовање породичног живота.

Друга базна хипотеза је да је право на поштовање породичног живота једно од породичних права које је по обиму уже од породичног права као система норми позитивног права. Само неки од института позитивног породичног права спадају под појам права на поштовање породичног живота.

Трећа базна хипотеза је да право на поштовање породичног живота представља лично право члана породице које у себи садржи дати породични однос. Наиме, право на поштовање породичног живота јесте породично право члана породице које у себи садржи однос. Без постојања породичног односа (породичног живота) између два члана породице, не постоји ни право на поштовање породичног живота као право које се штити пред ЕСЉП. Тако, у случајевима где није утврђено и где се не дозвољава утврђивање порекла детета у односу на родитеља, не постоји ни повреда права на поштовање породичног живота, већ повреда права на поштовање приватног живота. Исто је и у случају зајендица особа транссексуалне оријентације. Имајући у виду да је централни део права на поштовање породичног живота однос детета и родитеља, у случају када није успостављен однос између детета и родитеља, или детета и других особа, аутоматски не постоји ни повреда права на поштовање породичног живота.

Четврта базна хипотеза је да је право на поштовање породичног живота искључиво неимовинске природе. Нити један од сегмената права на поштовање породичног живота не обухвата неко имовинско породично право. Право на деобу заједничке имовине, право на удео у заједничкој имовини, право на издржавање супружника, право на издржавање сродника, као и друга имовинска породична права немају своју примену кроз право на поштовање породичног живота. Чак ни право детета на издржавање не може бити заштићено путем права на поштовање породичног живота. Ова хипотеза произлази из друге примарне хипотезе да право на поштовање породичног живота подразумева постојање односа, док код

имовинских породичних права титулар може бити члан породице независно да ли постоји породични живот (породични однос) између њега и другог члана породице.

Пета хипотеза је да право на поштовање породичног живота не постоји између одраслих чланова породице. Породични живот између пунолетних чланова породице постоји насупротив праву на поштовање породичног живота одраслих чланова породице. Не постоји породични однос између одраслих чланова породице који може бити предмет заштите путем права на поштовање породичног живота, изузимајући право на слободно кретање и настањивање унутар ЕУ. Нити једно од права која обухватају право на поштовање породичног живота не садржи у себи однос између два одрасла, пунолетна члана породице. Једину примену право на поштовање породичног живота између одраслих чланова породице има код депортације или окупљања чланова породице на територији домаће државе.

У складу са примарним хипотезама произлази још неколико радних хипотеза:

1. Дефинисање чланова породице а самим тим и пружање дефиниције породице у супротности је са постојећим ставовима ЕСЈП по питању права на поштовање породичног живота. Ширење права на поштовање породичног живота повлачи немогућност давања једне свеобухватне дефиниције породице.
2. ЕСЈП полази од вољних субјективних елемената, наспрам објективних чињеница за постојање породичног живота, а самим тим и конституисање права на поштовање породичног живота.
3. Право на поштовање породичног живота представља однос који у себи садржи зависност једног члана породице од другог члана породице. Као субјект права на поштовање породичног живота у посматраном односу увек се јавља дете. Односи између родитеља и детета, усвојитеља и детета, хранитеља и детета, као заједнички именилац имају дете. Односи који у себи имају елемент прекида или престанка породичног живота између детета и родитеља - одвајање детета од родитеља, отмица детета, депортација родитеља, такође, представљају односе који у себи садрже дете.
4. У случају сукоба више права на поштовање породичног живота, примат се даје интересима детета. Увек када су у сукобу право на поштовање породичног живота детета и другог члана породице, примаран значај се даје се праву детета на поштовање породичног живота. Међутим, поред уважавања права на поштовање породичног живота детета, имају се у виду права других чланова породице.
5. Право на поштовање породичног живота траје само док постоји вршење родитељског права, тачније, право на поштовање породичног живота може бити предмет заштите само док постоји родитељско право. Престанком родитељског права престаје право на заштиту путем права на поштовање породичног живота.
6. Однос између детета и родитеља је централни део права на поштовање породичног живота. Право на поштовање породичног живота различито је одређено у зависности од тога да ли се ради о мајци или оцу детета, као и о томе да ли је реч о родитељима који су у браку или ван брака.

Брачни статус родитеља повлачи да право на поштовање породичног живота настаје самим рођењем детета. Ванбрачни статус мајке не доводи до тога да се разликује начин настанка породичног живота детета са мајком. Ванбрачни статус оца повлачи да до настанка права на поштовање породичног живота долази не у тренутку рођења детета, већ применом других критеријума, попут постојања заједничког живота оца и детета, одржавања личних односа оца и детета, заједничког живота оца и мајке пре рођења детета, заједничког живота оца и мајке детета након рођења детета, интересовања оца за дете, намере оца за одржавањем личних односа са дететом.

7. С обзиром на то да право на поштовање породичног живота подразумева право члана породице као појединца могуће је да дође до сукоба више права на поштовање породичног живота. При сукобу више права на поштовање породичног живота, између одраслих особа у односу на дете (родитељи, усвојитељи, хранитељи) увек се примат даје праву родитеља на поштовање породичног живота.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Након *Уводних разматрања*, кандидат у *првој* глави предметне докторске дисертације развија хипотезу да су промене у савременом породичном животу довеле до промена основних појмова породичног права - породице, брака, пола, родитеља, супружника. Промене у концепту породичних односа условиле су парадокс савременог породичног права да у породичном животу доминирају материјална питања, док се правом на поштовање породичног живота, супротно, штити (само) право на личне односе између чланова породице. На овај начин је правна регулација породичних односа своје деловање изместила на поље решавања последица измењених породичних односа - поље личних односа чланова породице (престанак брака, одржавање личних односа детета и родитеља који не врши родитељско право, право детета на личне односе са сродницима).

Промене у појму породице су темељне, имајући у виду да нуклеарна породица заснована на браку родитеља није више искључиви и доминантни породични образац. У складу са тиме, у садашњем тренутку није могуће, нити пожељно дати једну свеобухватну дефиницију породице. Са једне стране, постоје традиционални породични обрасци који и даље егзистирају у савременом породичном животу, док уједно долази до надирања нових породичних образаца (ванбрачне заједнице, хомосексуалне заједнице, породице једног родитеља и детета, „проширене породице“ супружника и њихове деце из претходних брачних заједница). На основу тога, развијајући хипотезу о транзицији (трансформацији) породичног права, опредељење је да се не даје дефиниција породице. Истим путем иде и ЕСЈП који описно говори ко све чини чланове породице, али не даје дефиницију породице. Тиме би се затворила врата за нове односе, и онемогућило тумачење Конвенције као живог инструмента у складу са друштвеним променама.

Повећање учешћа државе у личне односе родитеља и детета и вршење родитељског права, указује на примат јавноправних елемената у породичном

праву, док повлачење државе из многих института попут развода брака, стицања родитељског права указује на повећање аутономности субјеката породичног права и доминације приватноправних елемената. Заинтересованост државе за начин вршења родитељског права и права детета у породици, доводи до санкција за родитеље уколико не врше родитељско право ради добробити детета. Измештање детета из породице, мере лишења родитељског права и надзора над вршењем родитељског права представљају показатеље интереса државе за породичне односе.

Либерализација развода брака, оптирање између ванбрачне заједнице, брака и регистрованих заједница, могућност стицања родитељског права уговором (сурогацијски уговори, донација генетског материјала), закључивање брачних уговора сведоче о повећању аутономности субјеката породичног права.

Промене у породичном животу довеле су до промена улога у самој породици, па тако постоје измењене улоге чланова породице, пре свих, мајке и оца. Самосталност детета и повећање капацитета детета довеле су до формирања и проширења права детета и измењене улоге детета у оквиру породице. Док породично право настоји да буде полно неутрално, сукобљавање полова условљено распадом доминантног породичног обрасца - брака, постаје једно од главних питања савременог породичног права. Питање сукобљавања доктрине људских права и доктрине одговорности једно је од суштинских у породичном праву. Разматрање овог сукоба указује на значај појма аутономије односа, где се истиче да право одређеног члана породице, самостално узето, не може да се посматра изван односа са другим чланом или члановима породице. Свако породично право у себи садржи однос, те тако и право на поштовање породичног живота представља право на поштовање односа.

У Глави II, полазећи од основне идеје рада да право на поштовање породичног живота своје постојање црпи из Европске конвенције о људским правима, а да своју интерпретацију добија у пресудама Европског суда за људска права, анализираће се значај и структура ових „извора“ за право на поштовање породичног живота.

У делу поводом Конвенције кандидат указује да она представља саставни део домаћег права и да, исто тако, постоје различити модалитети инкорпорације Конвенције у националне правне системе. У складу са тим, значај Конвенције и члана 8. има на домаће судове утицај да су пресуде овог суда обавезујуће за све будуће идентичне случајеве. Међутим, судови у Србији се у својим одлукама не позивају на право на поштовање породичног живота, као што се ни држављани Србије не позивају пред домаћим судовима на повреду члана 8. Конвенције и права на поштовање породичног живота. Са друге стране, уколико је утврђена повреда права на поштовање породичног живота пред ЕСЉП, то ствара обавезу за домаће судове да у идентичним случајевима поново не изврше повреду права. Претходно, ствара се обавеза за домаћу државу да изменом законодавства, уколико је оно у супротности са Конвенцијом, спречи да дође до поновне повреде Конвенције.

У Глави III разматра се порекло детета од стране оба родитеља и право на поштовање породичног живота. Заснивање сродства на биолошкој компоненти давало је јасну слику поводом порекла детета од стране мајке и оца. Увођење нових појмова социјалног сродства и *de facto* родитеља довело је до напостојања чврстих критеријума по питању порекла детета. Зачеће и рађање детета бројним помоћним

техникама биомедицинских наука доводе до различитих модалитета по питању настанка права на поштовање породичног живота између детета и родитеља.

Посматра се постојање права на поштовање породичног живота детета у односу на мајку и оца. Утврђивањем материнства, тачније рођењем детета, настаје право на поштовање породичног живота мајке и детета, док оспоравањем материнства ово право престаје. По питању настанка права на поштовање породичног живота, не прави се разлика да ли је мајка у браку или ванбрачној заједници. Одступање од правила да право на поштовање породичног живота мајке и детета настаје рођењем детета имамо у случају анонимног порођаја, када рођење детета не доводи до настанка права на поштовање породичног живота. Тиме на тежини добија чињеница да за постојање породичног живота пресудни утицај има вољни, субјективни елемент родитеља. Код материнства и настанка права на поштовање породичног живота, проблем може настати у случају донације генетског материјала и сурогат материнства, када две жене могу пледирати да заузму улогу правне мајке и самим тим добију право на поштовање породичног живота. Сукоб између гестационе мајке и генетске мајке решава се у корист гестационе мајке. Донација генетског материјала другој жени у циљу рођења детета није довољна да конституише право на поштовање породичног живота, обзиром да недостаје вољни елемент на страни жене донора. Слично као у случају анонимног порођаја.

Док код материнства не постоји разликовање (ван)брачног статуса при постојању права на поштовање породичног живота, другачија правила важе за очинство. Статус брачног и ванбрачног оца повлаче сопствена правила за настанак права на поштовање породичног живота. Код утврђивања брачног очинства проблем се може јавити када мушкарац који је донирао генетски материјал покаже намеру да му буде признато право на поштовање породичног живота са дететом. Међутим, аналогно са правилима о стицању права на поштовање породичног живота код донације генетског материјала жене, одсуство иницијалне намере мушкарца-донора за добијањем детета, повлачи одсуство права на поштовање породичног живота.

За разлику од брачног оца, ванбрачни отац не стиче рођењем детета право на поштовање породичног живота. Признање се наводи као чињеница која конституише право на поштовање породичног живота, уколико постоји сагласност мајке детета. Поред сагласности мајке, извесне чињенице могу утицати на постојање могућности оца да успостави право на поштовање породичног живота: пословна способност, временски рок. Непостојање породичног живота између оца и детета, доводи да се одбијање домаћих власти да успоставе правну везу детета и оца карактерише као повреда права на поштовање приватног, не и породичног живота. Одсуство сагласности мајке при признању ванбрачног оца, уводи читав низ критеријума за настанак права на поштовање породичног живота детета и оца: заједнички живот родитеља детета пре и након рођења детета, заједнички живот ванбрачног оца и детета, како пре рођења детета, тако и након рођења детета, интересовање ванбрачног оца за дете, постојање контакта ванбрачног оца и детета (посећивање детета од стране оца). Условљавање постојања сагласности мајке за утврђивањем порекла детета од стране оца и поред намере ванбрачног оца и постојања породичног живота између ванбрачног оца и детета, у неким правним

системима, као што је немачки, доводи да се овакав услов сматра противним праву на поштовање породичног живота ванбрачног оца. Настанак права на поштовање породичног живота ванбрачног оца може бити спречен признањем детета од стране новог (ван)брачног партнера мајке. У том случају се уводи критеријум заједничког живота ванбрачног оца и детета, као и намере оца за успостављањем породичног живота. Одсуство и објективних и субјективних чињеница спречава ванбрачног оца да успостави право на поштовање породичног живота. Утврђивање објективног услова доводи до утврђивања права на поштовање породичног живота, док постојање субјективног, а одсуство објективног чиниоца уводи критеријум најбољег интереса детета.

Давање детета на усвајање од стране мајке има двоструке последице на право на поштовање породичног живота детета и ванбрачног оца: може онемогућити настанак права на поштовање породичног живота ванбрачног оца и детета, али исто тако, може довести до прекида права на поштовање породичног живота ванбрачног оца и детета. Непостојање сагласности ванбрачног оца за усвојење, као и необавештавање ванбрачног оца од стране мајке о давању детета на усвајање може имати последице на право на поштовање породичног живота. Под претпоставком да ванбрачни отац врши родитељско право, његова сагласност биће неопходан услов за усвојење детета и престанак права на поштовање породичног живота.

У Глави IV разматра се право на поштовање породичног живота у вези са родитељским правом. Централни део права на поштовање породичног живота представља однос између родитеља и детета. Сви остали односи између детета и других особа секундарне су важности и цене се у светлу односа детета и родитеља, тачније родитељског права. Право на поштовање породичног живота родитеља и детета посматра се у контексту престанка и прекида вршења родитељског права. Тако, ограничења родитељског права долазе најпре од стране државе и њених власти, када се родитељи и деца ограничавају у свом праву на поштовање породичног живота. Лишење родитељског права доводи до престанка права на поштовање породичног живота, док мере измештања детета из породице, надзора над вршењем родитељског права и смештаја у социјалне установе доводе до прекида или сужавања права на поштовање породичног живота. Мешање државе у вршење родитељског права директна је последица две тенденције у савременим односима родитеља и деце: повећања капацитета детета и његових права и замене родитељског права родитељском одговорношћу. Признање права детета доводи до тога да дете има своја права у зависности од узраста и да родитељи при вршењу родитељског права имају обавезу да уваже права детета. Прихватање концепта родитељске одговорности указује да родитељи при вршењу родитељског права пре свега то имају чинити у корист детета, као и да неадекватно вршење родитељског права доводи до мешања државе у право на поштовање породичног живота.

Својеврстан парадокс у области родитељског права и права на поштовање породичног живота, огледа се у томе што са једне стране имамо сужавање граница родитељског права и родитељских овлашћења, док са друге стране имамо проширење круга субјеката који могу бити носиоци дела или целине родитељског права и самим тим легитимисани као носиоци права на поштовање породичног живота.

Улога државе у праву на поштовање породичног живота родитеља и детета показује се као сложена и осетљива. Утицај јавноправних елемената у породичним односима највише се огледа кроз активно учешће државе и ограничење родитеља у вршењу родитељског права. Наиме, у случају да родитељи не врше родитељско право на правилан начин и угрожавају дете, држава интервенише и долази до мешања у право на поштовање породичног живота. У случају измештања детета из породице и одређивање других мера, показује се осетљивост улоге државе, обзиром да протек времена може имати непоправљиве последице на право на поштовање породичног живота родитеља. Држава се тако налази у тешком положају да ако не делује активно (некада и превентивно) може бити одговорна за повреду права на поштовање породичног живота детета, уколико оно трпи последице тиме што се налази у породици која угрожава његово благостање, а држава не делује у правцу измештања.

Разматра се лишење родитељског права у случајевима сексуалног злостављања детета када долази до ограничења права на поштовање породичног живота. Хитност мера измештања детета из породице, као и оправданост ове мере имају утицај на право на поштовање породичног живота. Одговорност родитеља за надзор над дететом као један од аспеката вршења родитељског права има утицај на ограничење права на поштовање породичног живота. Саслушање детета јавља се као елемент који утиче на оправданост изречених мера.

Лишење родитељског права у случају физичког злостављања може бити спорно имајући у виду право родитеља на примену телесних казни у току процеса васпитања детета. Као и у другим облицима злостављања детета, лишење родитељског права услед физичког злостављања повлачи питање оправданости мере измештања детета из породице.

Вођење кривичног поступка против родитеља, сиромаштво родитеља и телесни недостаци родитеља јављају се као узроци ограничења права на поштовање породичног живота родитеља и детета.

Минхаузен синдром родитеља и одвајање детета и родитеља посматра се кроз аспекте: обавезе државе да одузме дете од мајке на порођају, постојања непосредне опасности за дете, одузимања детета и стављања детета у регистар угрожене деце. Ментална болест родитеља може негативно утицати на дете, што рађа обавезу државе да некада превентивно делује и одузме дете од родитеља. Такође, у овим случајевима захтева се хитност предузимања мера и одузимања детета. Учешће родитеља у поступку одузимања детета јавља се као неопходан услов, те искључење родитеља доводи до повреде права на поштовање породичног живота.

Физичко злостављање деце, као један од најчешћих узрока за лишење родитељског права, и престанак права на поштовање породичног живота, разматра се у светлу права родитеља на примену телесних казни у васпитању детета. Уважавајући интерес детета да у случају постојања физичког злостављања буде измештено из породице, намеће се забрана контакта са родитељем који је вршио насиље.

Вршење родитељског права анализира се кроз теоријске поставке о заједничком и самосталном вршењу родитељског права након престанка брака. Примена одређене доктрине о вршењу родитељског права има утицај или на

законско регулисање вршења родитељског права или на доношење судске одлуке о вршењу родитељског права. Мишљење детета о томе који родитељ ће вршити родитељско право има тежину као чињеница коју суд узима у обзир при доношењу одлуке. Међутим, давање искључиве важности мишљењу деце, чак и када има потребан узраст предвиђен законом, без разматрања других околности, представља повреду права на поштовање породичног живота.

При доношењу одлуке о вршењу родитељског права лична својства родитеља имају значајну улогу. Тако, припадност родитеља одређеној секти, хомосексуалност родитеља или религијска уверења родитеља, могу бити одлучујуће чињенице да се родитељу не додели вршење родитељског права. Ипак, то повлачи повреду права на поштовање породичног живота у вези са правом на равноправност (члан 14. Конвенције).

У Глави V - Одржавање личних односа детета и других особа, разматра се право на контакт услед прекида права на поштовање породичног живота. Право на контакт се посматра најпре из теоријског угла, разматрајући правну природу права на контакт. Право на контакт као сегмент права на поштовање породичног живота, за свог титулара може имати дете, родитеље, усвојитеље, хранитеље, сроднике детета, као и друге особе. Прекид породичног живота између родитеља и детета намеће питање права детета и права родитеља на контакт. Сложеност овог права огледа се у томе што право на контакт није једносмерно, већ имајући у виду да подразумева однос, поред детета и друге особе имају право на контакт. Заједнички живот родитеља и детета представља конститутивни елемент породичног живота. У складу са тиме, услед прекида породичног живота између детета и родитеља, право на контакт има пресудан значај за постојање породичног живота, а самим тим и права на поштовање породичног живота. Ускраћивање овог права родитеља може уследити уколико су родитељи злоупотребљавали права детета и лишени су родитељског права, као и у случају када се сматра да је у најбољем интересу детета да нека друга особа (сродник, хранитељ, маћеха) остварује право на контакт са дететом пре него родитељ.

Противљење родитеља, тачније мајке детета, одржавању контакта ванбрачног оца и детета има последице како на настанак, тако и на престанак права на поштовање породичног живота. Уколико ванбрачни отац и дете нису остварили породични живот услед објективних околности (непостојање заједничког живота родитеља детета или непостојање заједничког живота детета и родитеља), разматрају се субјективне околности (намера ванбрачног оца за остваривањем контакта са дететом). Под претпоставком да нема нагативног става мајке детета, конституише се право на поштовање породичног живота. У супротном, примаран значај даје се интересима детета и посматра се да ли ће одржавање личних односа између детета и ванбрачног оца бити у најбољем интересу детета. Додатно, у правима која онемогућавају да ванбрачни отац без сагласности мајке призна дете и тако оствари право на поштовање породичног живота (нпр. немачко право), признање детета од стране другог (новог) партнера мајке, онемогућава биолошког ванбрачног оца да оствари са дететом право на контакт. На тај начин спречава се настанак права на поштовање породичног живота а самим тим и права на контакт ванбрачног оца.

Држава је пре свега дужна да спроведе контакт детета и родитеља уколико је судском одлуком родитељу признато ово право. Брзина спровођења одлуке један је од кључних елемената, обзиром да протек времена може имати неповратне последице по личне односе родитеља и детета. Противљење детета контакту са родитељем који не врши родитељско право условљава да није могуће донети одлуку о спровођењу контакта. Право родитеља на контакт у том случају не би било могуће остварити, нити би контакт био у интересу детета.

Противљење бабе и деде контакту детета са оцем и спречавање оца у вршењу родитељског права повлачи повреду права на поштовање породичног живота оца, посебно када отац није лишен родитељског права, нити постоје чињенице које говоре у прилог његове неподобности као родитеља.

Питање права на поштовање породичног живота браће и сестара односи се на случајеве њиховог одвојеног живота. Превасходно на две ситуације: у случају међусобног раздвајања деце приликом развода брака и одлучивању о вршењу родитељског права (*Мустафа и Армаган Акин против Турске*), и у случају међусобног раздвајања деце у случају одвајања од родитеља - лишење родитељског права и смештаја детета у социјалну институцију или хранитељску породицу (*И. и У. против Норвешке*). Наравно, реч је о поштовању права на поштовање породичног живота до навршене 18. године живота брата (сестре).

Однос између детета и других сродника био је предмет одлучивања у пресуди - *Боуле против Уједињеног Краљевства*. Стриц се од рођења старао о детету, вршио је родитељско право и имао је улогу оца. Значајна веза успостављена између стрица и сестрића спада под појам породичног живота.

У *Глави VI* разматра се право на поштовање породичног живота код института усвојења и хранитељства. Усвојење никада није имало универзално признање, посебно имајући у виду да исламске државе имају посебан институт *кафала*. У савремено доба, мобилност људи и велике миграције доводе све већег броја међудржавних усвојења. Разматрано је и питање признања потпуног усвојења извршеног у другој држави од стране само једне особе.

Поводом услова сагласности родитеља за заснивање усвојења, увиђа се веза са Главом III (Утврђивање порекла детета) и правом ванбрачног оца да да сагласност за заснивање усвојења свог детета. Уколико мајка да дете на усвојење без обавештавања ванбрачног оца, или се усвојење изврши а ванбрачни отац није дао сагласност, може доћи до повреде права на поштовање породичног живота. Недостатак сагласности мајке може бити резултат лишења пословне способности или родитељског права мајке и аутоматске немогућности да учествује у поступку усвојења.

Позивање домаћих власти на претходне, личне карактеристике особа које пледирају да буду усвојитељи могу довести до повреде права на поштовање породичног живота. Хомосексуалност, разлика у годинама, противљење партнера будућег усвојитеља, чињенице су које утичу на одлуку о подобности будућег усвојитеља. Поништење усвојења услед понашања усвојеника противно је Конвенцији, и *a contrario*, одбијање поништења усвојења не представља повреду права на поштовање породичног живота. Лишење родитељског права условљава да се и поред противљења родитеља дозволи

Привременост заштите детета оличена кроз хранитељство условљава сужено признање права на поштовање породичног живота. Код института хранитељства постоји „тројство“ права на поштовање породичног живота: право родитеља чије је дете одузето и смештено на хранитељство, право хранитеља који се фактички старају о детету и право усвојитеља уколико су они поднели захтев да усвоје дете и остварили лични однос са њим. У сукобу наведених права на поштовање породичног живота, право хранитеља има најслабију правну снагу.

Уколико су хранитељи успоставили породични живот са дететом, одбијање њиховог захтева за усвојењем доводи до повреде права на поштовање породичног живота. Уколико се више деце даје на хранитељство, право на поштовање породичног живота сваког детета налаже да се омогући одржавање личних односа међу браћом и сестрама. То пре свега ставља обавезу домаћој држави да се сва деца сместе у исту хранитељску породицу.

У Глави VIII разматра се отмица деце од стране једног родитеља, као и случајеви промене пребивалишта родитеља који врши родитељско право и детета (*relocation* случајеви). Миграција на глобалном нивоу довела је до тога да десетине и стотине милиона људи закључује међунационалне бракове и добија децу из таквих бракова.

Протек времена и активност домаће државе имају пресудни значај на постојање права на поштовање породичног живота. У складу са тиме, намеће се обавеза државе да делује хитно и да се одлука о повратку детета спроведе у року од шест недеља

Отмица детета је анализирана поводом примене Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце у одлукама Европског суда за људска права. Хашка конвенција има улогу да у случају отмице детета „примора“ родитеља-отмичара да врати дете у јурисдикцију из које је противправно одведено, да би домаћи судови могли одлучити о меритууму спора између родитеља.

Даље, разматрају се услови који постоје на страни родитеља за примену Хашке конвенције, пре свега на вршење родитељског права. Уколико родитељ чије је дете отето не врши родитељско право није могућа примена Хашке конвенције и самим тим повратак детета. Чак и утврђивање порекла детета има утицај на право на поштовање породичног живота у случају отмице детета, па тако утврђивање очинства легитимише ванбрачног оца да тражи повратак детета у складу са Хашком конвенцијом. У случајевима отмице деце, питање контакта намеће се као пресудно за постојање права на поштовање породичног живота родитеља. Онемогућавање контакта детета и родитеља уз протек времена може довести до престанка права на поштовање породичног живота.

Искључивање родитеља из поступка повратка детета које је одведено у другу државу представља повреду права на поштовање породичног живота.

Понашање родитеља и самостално предузимање принудних мера повратка отетог детета може довести до погоршања односа са дететом и измене судске одлуке о повратку детета. У светлу тих околности, промена одлуке о повратку детета сматра се у најбољем интересу детета и не представља повреду права на поштовање породичног живота. Уколико је дете интегрисано у средину државе у коју је противправно одведено и ако је тамо провело дужи период времена,

повратак детета биће супротан најбољем интересу детета и представља повреду Конвенције. Неразматрање најбољег интереса детета и могућности утицаја промене средине на његову стабилност у случају досуђивања његовог повратка у складу са Хашком конвенцијом, представља повреду права на поштовање породичног живота. Обавеза је домаћих власти да размотре најбољи интерес детета и могућност контакта родитеља и детета пре него што донесу одлуку о повратку детета у складу са Хашком конвенцијом.

Ако се посматра држава и њена одговорност поводом отмице деце, противправно одвођење детета из државе која није потписница Хашке конвенције, намеће закључак да уколико држава није потписница Хашке конвенције, у случају отмице детета не постоји могућност заштите родитеља на основу члана 8. Конвенције и права на поштовање породичног живота.

У Глави VIII разматра се право на поштовање породичног живота у односу на два института: депортацију и окупљање породице. Јавља се сукоб између права на поштовање породичног живота чланова породице и права државе да ограничи долазак, настањивање и останак чланова породице на својој територији. *Ratio* ограничења права на поштовање породичног живота је примена имиграционих норми и норми везаних за јавни поредак и националну безбедност.

Уважавање чињенице да је неко члан породице, не гарантује по аутоматизму право на поштовање породичног живота унутар државе чланице Европске уније. Ради се о опасности (за државу чланицу) стицања низа погодности (само) на основу чињенице да је неко члан породице. Стога, државе чланице имају рестриктивна правила за стицање одређених, превасходно социјалних права, на основу чињенице постојања породичног живота у домаћој држави. Приметна је тенденција ЕСЉП да се одбија депортација члана породице ако је у питању мања повреда имиграционих правила (мањи прекршаји). Супротно је у случајевима када је реч о угрожавању безбедности земље и извршења кривичних дела, посебно оних кривичних дела тежег карактера.

Ограничење права на поштовање породичног живота код депортације посматра се у односу на две веће области: вршење кривичних дела и кршење имиграционих правила домаће државе. Када је у питању вршење кривичних дела, ЕСЉП цени понашање учиниоца након извршеног дела, постојање породице учиниоца на територији домаће државе, поновно вршење кривичног дела, као и измену околности након извршеног дела. Непостојање породице учиниоца и поновно вршење кривичних дела условљавају да депортација не доведе до повреде права на поштовање породичног живота. Постојање везе учиниоца са државом његовог порекла и чврстина те везе указују да одлука о депортацији не представља повреду права на поштовање породичног живота. Супротно, уколико не постоји веза учиниоца са државом порекла, а његова породица и све културне и друштвене везе налазе се у домаћој држави, депортација доводи до тумачења да то представља повреду права на поштовање породичног живота. Успешно спроведена рехабилитација учиниоца, стабилно запослење и заснивање породице имлицирају да мера депортације није оправдана. На тај начин, ЕСЉП цени понашање члана породице након извршеног кривичног дела.

Депортација члана породице услед постојања претње по националну безбедност уколико није праћена судским преиспитивањем одлуке и саслушањем

члана породице у поступку депортације, уз постојање породице, посебно деце, на страни члана породице који је депортован, представља повреду права на поштовање породичног живота. У случајевима депортације особа које су остале без држављанства услед дезинтеграције савезних држава, ЕСЉП сматра да чињеница непоседовања домаћег држављанства оправдава одлуке домаћих власти да изврше депортацију породице или појединих чланова породице. Стога, депортација држављана који услед распада државе остају без држављанства не повлачи повреду права на поштовање породичног живота. Притварање целокупне породице азиланата ради депортације, уколико не постоји могућност њиховог нестанка, без разматрања примене блажих мера, представља повреду права на поштовање породичног живота. Неодобравање захтева за азилом у домаћој држави и поред постојања супруге и детета, повлачи да одлука о депортацији не представља повреду права на поштовање породичног живота.

Другу већу област у Глави VIII представља право на поштовање породичног живота у односу на окупљање породице. Окупљање породице има облике окупљања породице у оквиру исте државе и окупљање породице у домаћој држави из државе порекла члана породице који је емигрирао. Право на поштовање породичног живота предмет је разматрања у случају придруживања једног супружника другом супружнику, као и праву детета да се настани у држави пребивалишта родитеља. Право на поштовање породичног живота не подразумева право чланова породице да развијају породични живот и настане се у одређеној домаћој држави. Чврстина веза детета са државом порекла и постојање особа које се о њему могу старати у држави порекла, имплицирају да одлука о одбијању придруживања детета родитељу не представља повреду права на поштовање породичног живота. *A contrario*, забрана придруживања детета уколико целокупна његова породица живи у другој држави и нема повезаност са државом порекла, представља повреду права на поштовање породичног живота. У случају придруживања једног члана породице другим члановима породице, ЕСЉП налази да се некада породични живот формира између тазбинских сродника - конкретно између таста и зета. Ускраћивање заједничког живота супружницима азилантима у оквиру исте државе услед административних препрека и немогућности депортације у државу порекла, представља повреду права на поштовање породичног живота.

Један, краћи део Главе VIII посвећен је одржавању права на поштовање породичног живота притвореника и насиљу у породици. Наиме, у случају притвора и служења затворских казни, посећивање чланова породице представља једини начин одржавања породичног живота. Ипак, ограничење права на поштовање породичног живота у случају постојања ризика од бекства, није противно Конвенцији. Посебан проблем представља настанак права на поштовање породичног живота између мајке која се породи у притвору, када јој дете буде одузето. Ограничење круга особа које могу посетити притвореника, као и ограничење физичког контакта између притвореника и чланова породице доводе до повреде члана 8. Конвенције.

У оквиру Главе IX разматрају се заједнице особа хомосексуалне и транссексуалне оријентације. Следствено полазној хипотези да право на поштовање породичног живота подразумева у себи постојање односа између

најмање две особе, у овој области ради се пре о повреди права на поштовање приватног него породичног живота.

Питање брака више није искључиво везано за различитост полова као услов. ЕСЉП је у прошлости одбијао да прихвати да заједница живота хомосексуалних особа конституише породични живот. Права хомосексуалних особа нису била предмет повреде права на поштовање породичног живота заштићеног чланом 8. ЕКЉП. Махом је хомосексуалним особама заштита пружана кроз повреду права на приватни живот. Међутим, овакав приступ важио је све до 2010. године када је ЕСЉП по први пут у својој историји у случају *Schalk и Kopf против Аустрије* пресудио да се однос између особа истог пола може подвести под појам породичног живота. Еволутивни пут признања права на поштовање породичног живота особа хомосексуалне оријентације отпочео је путем признања претежно имовинских права - права на породичну пензију, права на наслеђивање, станарског права. Међутим, други облици заједница особа истог пола попут цимерства или пријатељства или зеједнице крвних сродника не добијају заштиту путем права на поштовање породичног живота. Тиме се долази до закључка да је заједница живота особа истог пола уз постојање сексуалних односа одлучујућа чињеница за постојање породичног живота.

Питање признања права на поштовање приватног живота транссексуалних особа односи се на промену података у личним исправама након промене пола, као и признању социјалних права (права на пензију). Неиздавање нових извода из матичних књига услед промене пола представља повреду права на поштовање приватног живота. Слично као у случају хомосексуалних особа, недостаје елемент постојања односа са другим чланом породице, те нема ни породичног живота. Међутим, за разлику од области хомосексуалних особа где је признато право на поштовање породичног односа, транссексуалним особама се пружа заштита само кроз право на поштовање приватног живота. Дозвољавање делимичне а ускраћивање потпуне промене пола, са правним последицама које то повлачи, представља повреду права на поштовање приватног живота.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертације кандидата Уроша Новаковића под насловом “Право на поштовање породичног живота” представља значајан допринос домаћој науци породичног права, имајући у виду околност да у погледу права на поштовање породичног живота у домаћој литератури породичног права није било обимнијих радова (монографија, зборника). Кандидат је у својој дисертацији успео да направи систематизацију права на поштовање породичног живота као породичног права; да одреди која породична права, тачније који породичноправни институти спадају под право на поштовање породичног живота; да прецизира који чланови породице уживају право на поштовање породичног живота; у којим породичним односима држава повређује право на поштовање породичног живота чланова породице; који од мноштва породичноправних института представља централни део права на поштовање породичног живота; у којим случајевима настаје и престаје право на поштовање породичног живота.

VI Закључак

На основу свега наведеног, Комисија има посебно задовољство и част да констатује да докторска дисертација кандидата Уроша Новаковића под насловом “Право на поштовање породичног живота” представља самостално и оригинално правнонаучно дело које, одговоривши на све постављене хипотезе и задовољивши највише потребне стандарде, испуњава услове да буде јавно брањено, те је стога слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду упути предлог да прихвати позитивну оцену предметне докторске дисертације и одреди комисију за њену јавну одбрану.

КОМИСИЈА

Др Марина Јањић Комар, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Бранко Ракић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Београду

Др Радоје Кораћ, редовни професор
Правног факултета Универзитета Црне Горе